

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการที่ดีและการออกแบบผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเขตรชนบุรี โดยชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 1) เพื่อศึกษาสภาพและปัจจัยเงื่อนไขการบริหารจัดการและการออกแบบผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเขตรชนบุรี 2) เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการที่ดีของวิสาหกิจชุมชนเขตรชนบุรี โดยชุมชนมีส่วนร่วมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเขตรชนบุรี การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีระเบียบวิธีวิจัย (research methodology) ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เข้าด้วยกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพและปัจจัยเงื่อนไขการบริหารจัดการและการออกแบบผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเขตรชนบุรี วิธีดำเนินการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (indept interview) การสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) ร่วมกับการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participation observation) และการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม (non-participation observation)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้แนวคิดของ สุกงศ์ จันทวานิช (2547) ที่กล่าวว่าในการเลือกพื้นที่เพื่อศึกษานั้นจะต้องพิจารณาพื้นที่ที่สามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ ความเป็นไปได้ของสนามที่จะเข้าไปศึกษา คือขนาดจะต้องไม่ใหญ่จนเกินไป ในแง่ของความสะดวกของผู้วิจัย พื้นที่อยู่ ใกล้เกินไปหรือไม่ สามารถเดินทางไปติดต่อลำบากหรือไม่ ในแง่ของความปลอดภัยของผู้วิจัย และ ความร่วมมือของพื้นที่ในการทำวิจัย ผู้วิจัยมุ่งพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการที่ดีและการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้แก่วิสาหกิจชุมชนในเขตรชนบุรี จำนวน 2 แห่ง

จากประชากรซึ่งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนในเขตธนบุรี จำนวน 12 กลุ่ม (ข้อมูลตารางที่ 1 หน้า 42) โดยมีวิธีการเลือกพื้นที่กรณีศึกษาดังนี้

1.1 เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพื้นที่ศึกษา คณะผู้วิจัยทำหนังสือขอข้อมูลกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนในเขตธนบุรีจากกองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร ผู้วิจัยติดต่อประสานงานและลงสำรวจพื้นที่เพื่อคัดเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (purposive random sampling) จำนวน 2 กลุ่ม ตามเกณฑ์ดังนี้

1) เป็นวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่เขตธนบุรีที่คงอยู่และมีผลงานต่อเนื่องในปีที่ดำเนินการวิจัย (ปี พ.ศ.2557-พ.ศ.2558) ความคงอยู่ของวิสาหกิจชุมชน นั้นคือวิสาหกิจชุมชนนั้นจะต้องยังคงจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนและยังดำเนินงานในลักษณะของวิสาหกิจชุมชนอยู่ ซึ่งพบว่าหลายวิสาหกิจชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปจากการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนแล้ว บางวิสาหกิจชุมชนอยู่ในรูปของบริษัท บางวิสาหกิจชุมชนไม่ได้ทำการจดทะเบียนต่ออายุ และบางวิสาหกิจชุมชนไม่สามารถติดต่อเพื่อขอข้อมูลได้

2) ความพร้อมต่อการเข้าร่วมโครงการวิจัย ได้แก่ ความพร้อมของวิสาหกิจชุมชน ได้แก่

2.1) ด้านบุคคล ต้องเป็นผู้มีความสนใจในการรับการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการและการออกแบบผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชน

2.2) ด้านสถานที่และการเดินทาง เพื่อลงพื้นที่วิจัยมีความสะดวกและมีความปลอดภัยต่อการลงพื้นที่วิจัย

3) การให้ความสมัครใจและความร่วมมือในการเข้าร่วมโครงการวิจัยในครั้งนี้ ได้จากการสัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้นพบว่าบางวิสาหกิจชุมชนไม่มีความสนใจต่อการเข้าร่วมโครงการวิจัยในครั้งนี้

4) เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมในการออกแบบภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์ จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบในทีมวิจัย

จากเกณฑ์ดังกล่าว ผลการพิจารณาพบว่าได้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างกรณีศึกษา ตามเกณฑ์ที่กำหนดทุกข้อจำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนมบดิน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนลؤلุไทยลายวิจิตร จากจำนวนประชากรวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนในเขตธนบุรี 12 กลุ่ม

2. ผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (key informants) คือผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่เขตธนบุรีซึ่งเป็นพื้นที่กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับเลือกจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive random sampling) วิสาหกิจชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนมบดิน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนลؤلุไทยลายวิจิตร ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก

ใช้เทคนิคการสุ่มแบบ snowball sampling ผู้นำและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชนบท จำนวน 7 คน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร จำนวน 13 คน รวมจำนวน 20 คน (รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ในภาคผนวก ก)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกต โดยมีกระบวนการในการสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพ ดังนี้

1) คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี หลักการ แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ วิสาหกิจชุมชน การบริหารจัดการ การออกแบบผลิตภัณฑ์ รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปรัชญา เศรษฐกิจเศรษฐกิจพอเพียง

2) ศึกษาหลักการสร้างเครื่องมือ แนวประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก และแนวทางการสังเกต จัดทำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสังเกต

3) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน (ตามรายชื่อในภาคผนวก ก) พิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสม ความชัดเจนเกี่ยวกับ ภาษา โดยผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มเติมตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิให้มีความสมบูรณ์ ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริง

4. วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยประสานงานกับผู้ประกอบการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง พื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อชี้แจง และขอความร่วมมือในการดำเนินการวิจัย แล้วคณะผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพจริงของวิสาหกิจชุมชน การพบปะกับบุคคลในกลุ่มในพื้นที่ เพื่อทำความคุ้นเคย ทำให้เกิดความไว้วางใจและการยอมรับและเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยช่วงที่ 1 สํารวจข้อมูลทั่วไป สภาพการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ การออกแบบผลิตภัณฑ์และปัจจัยเงื่อนไขของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ตามกรอบการวิจัย ระยะเวลาในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลทั้ง 2 แห่ง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต (โดยให้นักศึกษาที่เรียนในรายวิชาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ที่ผู้วิจัยเป็นอาจารย์ผู้สอนในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2557 ได้ร่วมเก็บข้อมูลจริงพร้อมกับผู้วิจัย) ระหว่างวันที่ 8 ธันวาคม 2557 – 20 มกราคม 2558

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดำเนินการดังนี้

1) นัดหมายวันเวลาที่ผู้วิจัยและนักศึกษาผู้ร่วมวิจัยไปสัมภาษณ์ผู้ประกอบการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่และชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2) ดำเนินการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ข้อมูลทั่วไป ความเป็นมา และวิถีการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สภาพการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ การออกแบบผลิตภัณฑ์และปัจจัยเงื่อนไขของกลุ่ม

วิสาหกิจชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา และวิธีการดำเนินงานและการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลได้จากเวลา สถานที่และบุคคล กรณีที่ข้อมูลมีความขัดแย้งกันก็จะกลับไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอีกครั้ง โดยเปลี่ยนเวลา สถานที่ บุคคลต่างกัน เพื่อยืนยันว่าได้ข้อมูลเหมือนเดิมหรือไม่ และการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การใช้การสังเกต และจากเอกสารที่เกี่ยวข้องควบคู่กัน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกต ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) สรุปผลการวิเคราะห์จำแนกเป็นหมวดหมู่เพื่อมุ่งตอบประเด็นคำถาม และนำเสนอโดยการบรรยายความ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการที่ดีของวิสาหกิจชุมชนเขตชนบุรีโดยชุมชนมีส่วนร่วมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) โดยผู้ประกอบการและสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่เป็นกรณีศึกษา (case study) ในเขตชนบุรีซึ่งเป็นพื้นที่การวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) แล้วสรุปรายงาน

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง การศึกษาในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 นี้ กลุ่มตัวอย่างพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาใช้กลุ่มเดียวกับการศึกษาในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนชนมบดิน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร จากการเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการที่ดี

2. ผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (key informants) และผู้ได้รับการพัฒนาตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 นี้ คือผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่กรณีศึกษา ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนชนมบดิน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร ประกอบด้วย ผู้นำและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชนมบดิน จำนวน 7 คน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร จำนวน 13 คน รวมจำนวน 20 คน (ดังรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ในภาคผนวก ก)

3. วิธีดำเนินการวิจัยและเครื่องมือในการวิจัย

3.1 ดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้หลักการตามแนวคิดของ Kemmis and Mc Taggart (2000, p 505) ตามวงจรวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นวางแผน (plan) 2) ขั้นปฏิบัติการและสังเกตผล (act and observe) และ 3) ขั้นสะท้อนความคิด (reflect) โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1) การวางแผน (planning) เป็นขั้นตอนของการกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางเพื่อแก้ปัญหา โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ประชุมและวางแผนร่วมกันของคณะผู้วิจัย และผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน

2) ขั้นปฏิบัติการและสังเกตผล (act and observe) เป็นการปฏิบัติการตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ตามขั้นตอนการวางแผน และสังเกต ติดตาม และประเมินผล โดยดำเนินการในขั้นปฏิบัติการและสังเกตประเมินผลในโครงการดังนี้

2.1) นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศึกษาดูงานการดำเนินงานของโครงการสวนพระองค์สวนจิตรลดา เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการที่ดีและการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.2) จัดโครงการอบรมและฝึกปฏิบัติการ การบริหารจัดการ เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการด้านการเงิน และด้านการตลาด ตามแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.3) การลงพื้นที่เพื่อสังเกต ติดตามการปฏิบัติงานจริง ด้านการบริหารจัดการ ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การผลิต การเงิน การตลาด และบุคลากรที่สืบทอดกิจการของกลุ่ม รวมทั้งติดตามการดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3) สะท้อนความคิด (reflect) จัดประชุมสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ระดมความคิด และ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปบทเรียนจากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนที่ดี ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางการพัฒนาต่อไป

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ประกอบด้วย 1) การจัด โครงการศึกษาดูงานและโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ 2) แบบสอบถามประเมินความพึงพอใจในการจัดฝึกอบรม และ 3) แนวคำถามในการประชุมสนทนากลุ่ม (focus group discussion)

โดยมีกระบวนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

1) การจัดโครงการศึกษาดูงานและโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการที่ดี ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อและเนื้อหาในการฝึกอบรม ดังนี้

1.1) นำข้อมูลจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ที่ได้จากการศึกษาสภาพและปัจจัยเงื่อนไขในการบริหารจัดการและการออกแบบผลิตภัณฑ์ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 มาวิเคราะห์ความต้องการในการศึกษาดูงานและการฝึกอบรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

1.2) กำหนดสถานที่ศึกษาดูงานและหัวข้อการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ จาก การวิเคราะห์ความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จากนั้นนำหัวข้อในการฝึกอบรมและสถานที่ในการศึกษาดูงานนำเสนอให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อร่วมพิจารณา ถึงความเหมาะสม ความจำเป็น และความต้องการ รวมทั้งกำหนดวัน เวลาในการศึกษาดูงาน และการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในหัวข้อ ตามตารางการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (ดังตารางการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ที่แนบในภาคผนวก ข) ดังนี้

(1) การศึกษาดูงาน โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา

คณะผู้วิจัยได้จัดทำโครงการศึกษาดูงาน โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดาขึ้น ในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558 ตามที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเสนอ ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมโดยการศึกษาดูงานการดำเนินงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้รับความอนุเคราะห์วิทยากรบรรยายให้ความรู้และนำชมจากโครงการส่วนพระองค์

(2) การจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

การบริหารจัดการด้านการเงินสำหรับวิสาหกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย เนื้อหา ดังนี้ 1. กลยุทธ์ธุรกิจ/ การวางแผนธุรกิจ สำหรับวิสาหกิจชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2. การจัดทำระบบบัญชีสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 3. การลดต้นทุน/การบันทึกบัญชี ต้นทุนประกอบอาชีพ 4. การจัดทำงบการเงิน 5. ระบบภาษีสำหรับวิสาหกิจชุมชน ผู้วิจัยกำหนดจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการบริหารจัดการด้านการเงินสำหรับวิสาหกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขึ้น วันที่ 18 – 19 กรกฎาคม 2558 ณ อาคาร 2 ชั้น 13 ห้องคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี โดยเชิญวิทยากร น.ส.ภัทรมน เกิดสมพงษ์ ผู้ตรวจสอบบัญชีและผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน และ นายอนุพันธ์ วีระณรงค์ เจ้าหน้าที่จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ มาเป็นวิทยากรและฝึกปฏิบัติการให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป้าหมาย และประเมินผลการฝึกอบรม

(3) การจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนากระบวนการ

เรียนรู้การบริหารจัดการด้านการตลาดสำหรับวิสาหกิจชุมชน โดยได้กำหนดประเด็นหัวข้อในการอบรมร่วมกันดังนี้ 1) การกำหนดกลยุทธ์และนโยบายทางการตลาดสมัยใหม่ 2) การสร้างตลาด ด้วยการสร้างแบรนด์สินค้า/การสร้างเอกลักษณ์สินค้า 3) พฤติกรรมผู้บริโภค/การบริหารจัดการตลาดด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ 4) การบริหารจัดการเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยกำหนดจัดอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนากระบวนการเรียนรู้การบริหารจัดการด้านการตลาดสำหรับวิสาหกิจชุมชนขึ้นเมื่อวันที่ 25-26 กรกฎาคม 2558 ณ อาคาร 2 ชั้น 13 ห้องคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี โดยมี

ทีมวิทยากร คือ น.ส ภัทรภรณ์ เกิดสมพงษ์ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน กำลังศึกษาปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยศรีปทุม อาจารย์ ดร.สมจินตนา จิรายุกุล ผู้วิจัยซึ่งเป็นอาจารย์ผู้สอนในวิชาการจัดการคุณภาพ และวิชาพฤติกรรมผู้บริโภค และอาจารย์วรรณภา โพธิ์ผลิ อาจารย์ผู้สอนที่เชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นวิทยากรหลัก และวิทยากรกลุ่มฝึกปฏิบัติการ

2) แบบสอบถามประเมินความพึงพอใจในการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัยได้สร้างแบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรม จำนวน 2 ชุด ชุดที่ 1 ใช้ประเมินในโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาระบบการเรียนรู้การบริหารจัดการด้านการเงินสำหรับวิสาหกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมชุดที่ 2 ใช้ประเมินในโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาระบบการเรียนรู้การบริหารจัดการด้านการตลาดสำหรับวิสาหกิจชุมชน โดยมีกระบวนการสร้างแบบสอบถามและการหาค่าความเชื่อมั่นดังนี้

(1) กำหนดหัวข้อในการสอบถามประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรม

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ข้อมูลความพึงพอใจของผู้เข้าฝึกอบรมในภาพรวม

แบบสอบถามแต่ละชุด ประกอบด้วยข้อคำถาม จำนวน 12 ข้อ ครอบคลุม ทั้งการประเมินวิทยากร เนื้อหาความรู้การอบรม การฝึกปฏิบัติการ การนำไปประยุกต์ใช้ รวมทั้งความพร้อมในการจัดการอบรม และส่วนสุดท้ายให้เติมข้อความข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

โดยแบ่งระดับความพึงพอใจ เป็น 5 ระดับ ได้แก่

- ระดับความพึงพอใจ 5 หมายถึง มีความพึงพอใจมากที่สุด
- ระดับความพึงพอใจ 4 หมายถึง มีความพึงพอใจมาก
- ระดับความพึงพอใจ 3 หมายถึง มีความพึงพอใจปานกลาง
- ระดับความพึงพอใจ 2 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อย
- ระดับความพึงพอใจ 1 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อยที่สุด

2) การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจในการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ ทั้งสองชุด โดยการให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน (ตามรายชื่อในภาคผนวก ก) พิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสม ความชัดเจนเกี่ยวกับภาษา โดยผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มเติมแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจทั้งสองชุดตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ความสมบูรณ์

หลังจากนั้นผู้วิจัยได้คำนวณหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจทั้งสองฉบับโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) (ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ., 2543, หน้า 218)

$$\alpha = \left[\frac{k}{k-1} \right] \left[1 - \frac{\sum s_i^2}{s_x^2} \right]$$

เมื่อ α คือ สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น

k คือ จำนวนคำถาม

$\sum s_i^2$ คือ คะแนนความแปรปรวนเป็นรายข้อ

s_x^2 คือ คะแนนความแปรปรวนทั้งฉบับ

แบบสอบถามประเมินความพึงพอใจ ชุดที่ 1 มีค่าความเชื่อมั่น 0.89

แบบสอบถามประเมินความพึงพอใจ ชุดที่ 2 มีค่าความเชื่อมั่น 0.86

3) แนวคำถามในการประชุมสนทนากลุ่ม (focus group discussion) โดยมีกระบวนการในการสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพ ดังนี้

1) คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี หลักการ แนวคิดและผลที่ได้จากการวิจัย เพื่อกำหนดแนวคำถามในการประชุมสนทนากลุ่ม สะท้อนความคิดการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนที่ดี และแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

2) ศึกษาหลักการสร้างเครื่องมือแนวประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม

3) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน (ตามรายชื่อในภาคผนวก ก) พิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสม ความชัดเจนเกี่ยวกับภาษา โดยผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มเติมตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิให้มีความสมบูรณ์ ก่อนนำไปใช้ในการประชุมสนทนากลุ่ม

4. วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ 2 โครงการ ตามกำหนดเวลา แล้วดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามประเมินความพึงพอใจ จำนวน 2 ชุด หลังจากสิ้นสุดการอบรม

ส่วนการประชุมสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2558 ณ ห้องประชุม คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี โดยเชิญกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้งสองกลุ่ม รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะผู้วิจัย เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม จำนวนรวม 12 คน ดำเนินการประชุมสนทนากลุ่มโดยใช้แนวคำถามในการสนทนากลุ่มที่สร้างขึ้น

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 นี้ ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ได้แก่ การคำนวณค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการ

ประชุมสนทนากลุ่ม ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) สรุปผลการวิเคราะห์จำแนกเป็นหมวดหมู่ เพื่อมุ่งตอบประเด็นคำถาม และนำเสนอโดยการบรรยายความ

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชนเขตรชนบุรี ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ((Participatory Action Research) โดยมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง

วิสาหกิจชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา คือ วิสาหกิจชุมชน 2 กลุ่ม ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างกรณีศึกษาเดียวกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนมบดิน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร

2. ผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (key informants) และผู้ได้รับการพัฒนาตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 นี้คือผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่กรณีศึกษา ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนมบดิน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร ประกอบด้วย ผู้นำและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนมบดิน จำนวน 7 คน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร จำนวน 13 คน รวมจำนวน 20 คน (รายชื่อในภาคผนวก ก)

3. วิธีดำเนินการวิจัยและเครื่องมือในการวิจัย

3.1 ดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้การออกแบบผลิตภัณฑ์โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะยกมาตรฐานการสื่อสารภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์ผ่านการออกแบบตราสัญลักษณ์ (logo) ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ (visual elements) และหุ้บบรรจุภัณฑ์ (packaging) โดยการทำงานแบบความร่วมมือระหว่างผู้วิจัยและเจ้าของผลิตภัณฑ์โดยมีกระบวนการดำเนินงานร่วม ใช้หลักการตามแนวคิดของ Kemmis and Mc Taggart (2000, p 505) ตามวงจรวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นวางแผน (plan) 2) ขั้นปฏิบัติการและสังเกตผล (act and observe) และ 3) ขั้นสะท้อนความคิด (reflect) ดังนี้

1) การวางแผน (planning) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและวางแผนร่วมกันของคณะผู้วิจัยและผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ที่เป็นกรณีศึกษา โดยดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนการศึกษาทำความเข้าใจเบื้องต้น การศึกษาและทำความเข้าใจผลิตภัณฑ์เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของผลิตภัณฑ์ ข้อมูลทางการตลาด เก็บตัวอย่างผลิตภัณฑ์ และทำความเข้าใจกับเจ้าของผลิตภัณฑ์

ประเด็นสรุปของการทำความเข้าใจเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์

- (1) ทำให้ผู้บริโภคมั่นใจในคุณภาพของผลิตภัณฑ์
- (2) เจ้าของผลิตภัณฑ์จะสามารถเพิ่มราคาสินค้าได้หากภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์

ได้รับการพัฒนา

- (3) ลดการเกิด brand parity หรือ ความเหมือนซึ่งมีเจ้าอื่น ๆ ทำในลักษณะเดียวกัน
- (4) ผู้บริโภคจะเลือกผลิตภัณฑ์โดยดูจากความโดดเด่น (salient) จำได้

(memorable) โดดดัง (noteworthy)

(5) ผลิตภัณฑ์เมื่อมีตราสินค้าของผลิตภัณฑ์ที่มีความหมายเชิงบวกในสายตาผู้บริโภคจะทำให้เกิดช่องทางทางการตลาดมากขึ้น

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์

กระบวนการนี้เป็นการจัดระบบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ เพื่อสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลสำคัญที่จะใช้ในการออกแบบ โดยการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของผลิตภัณฑ์ ในส่วนที่จะสามารถนำมาใช้ในการกำหนดจุดเด่นของมูลฐานทางการออกแบบ เพื่อสื่อสารสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ รวมถึงศึกษาถึงแผนงานในอนาคต เพื่อมองทิศทางของการออกแบบที่ยืดหยุ่นสำหรับการเปลี่ยนแปลงหรือการขยายตัวในอนาคต

ประเด็นสรุปขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์

- (1) การวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา กำหนดมาอย่างไร มีพัฒนาการสำคัญเป็นอย่างไร
- (2) การวิเคราะห์แผนงานในอนาคต แนวโน้มการขยายตัวทางธุรกิจ เช่น เพิ่มชนิดของผลิตภัณฑ์ เป็นต้น
- (3) การวิเคราะห์สถานการณ์ทางการตลาดและคู่แข่ง สภาพตลาดในธุรกิจเดียวกันเป็นอย่างไร คู่แข่งเป็นใคร (จุดเด่น / เอกลักษณ์ด้านภาพลักษณ์ เช่น ตราสัญลักษณ์ บรรจุภัณฑ์)
- (4) การวิเคราะห์ข้อจำกัดที่ควรพิจารณา หมายถึงสิ่งที่ต้องระวัง อะไรบ้างในการออกแบบ ตราสัญลักษณ์ และออกแบบบรรจุภัณฑ์
- (5) การวิเคราะห์ปัญหาด้านภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ เพื่อให้การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุด
- (6) การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายทางการตลาดซึ่งในที่นี่ได้วิเคราะห์ 2 มิติ คือ เชิงกายภาพ (demographics) เพศ / อายุ / การศึกษา / อาชีพ / รายได้ / สถานภาพทางสังคม / ถิ่นที่อยู่อาศัยและเชิงจิตภาพ (psychographics) วิถีชีวิต / ความคิด / ความเชื่อ / อุดมคติ
- (7) การวางตำแหน่งหรือการกำหนดแนวคิดในการออกแบบ โดยวิเคราะห์จากจุดขาย / ความโดดเด่น / จุดแตกต่างของผลิตภัณฑ์
- (8) การกำหนดอารมณ์ความรู้สึกและรูปแบบของงานออกแบบ

2) การปฏิบัติการและสังเกตผล (act and observe) จากการจัด โครงการศึกษาดูงาน โครงการส่วนพระองค์ และจัดอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ฝึกปฏิบัติการ ออกแบบผลิตภัณฑ์ให้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา โดยครอบคลุมหัวข้อ ในขั้นตอน การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้างต้น และผู้ประกอบการปฏิบัติการจริง ควบคู่ไปกับการได้รับความรู้จากการอบรม

ขั้นตอนการออกแบบและพัฒนาแบบ

กระบวนการนี้เป็นขั้นตอนของการกำหนดงานออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยการทำงาน ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและเจ้าของผลิตภัณฑ์ ซึ่งประกอบด้วย

- (1) การออกแบบตราสัญลักษณ์
- (2) การออกแบบบรรจุภัณฑ์ โดยแยกตามชนิด และขนาดบรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ
- (3) การออกแบบบรรจุภัณฑ์รวม หรือ shopping bag เพื่อความสะดวกในการจำหน่าย

แบ่งเป็นขนาดต่าง ๆ

ขั้นตอนการผลิต

กระบวนการนี้เป็นขั้นตอนของการเตรียมต้นฉบับงานพิมพ์ ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้แนะนำขั้นตอน การทำงาน และประสานงานเบื้องต้นกับเครือข่ายผู้ผลิตงานพิมพ์ ต่อจากนั้นเจ้าของผลิตภัณฑ์เป็นผู้ดำเนินการจนได้ผลผลิตที่ต้องการ

การสังเกตผล (observe) โดยการสังเกต ติดตาม และประเมินผลจากการพัฒนา

กระบวนการเรียนรู้ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์จากชิ้นงานที่ได้จากการออกแบบ และการนำไปใช้จริงกับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

3) สะท้อนความคิด (reflect) จัดประชุมอภิปรายกลุ่ม ระดมความคิด และ ร่วม แลกเปลี่ยน เรียนรู้ สรุบทบทเรียนจากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ฝึกปฏิบัติการ ออกแบบ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จากผลการวิจัย และแนวทางการพัฒนาต่อยอดต่อไป

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ และการ สังเกต และการประเมินชิ้นงาน โดยมีกระบวนการในการสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพ ดังนี้

1) คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี หลักการ แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับวิสาหกิจชุมชน และการออกแบบผลิตภัณฑ์

2) ศึกษาหลักการสร้างเครื่องมือ การสัมภาษณ์ การสังเกต แนวคำถามในการ ประชุมสนทนากลุ่ม และการประเมินผลงานโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

3) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือและผลงาน โดยการให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน

3 ท่าน (ตามรายชื่อในภาคผนวก ก) พิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา ความเหมาะสม ความชัดเจน เกี่ยวกับภาษา ของแบบสัมภาษณ์และแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มเติมตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิให้มีความสมบูรณ์ ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริง ส่วนผลงานการออกแบบผลิตภัณฑ์ พิจารณาจากหลักการออกแบบนิเทศศิลป์ โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขานิเทศศิลป์และการออกแบบสื่อนวัตกรรม และผู้วิจัย ดร.วิสิทธิ์ โพธิ์วัฒน์ ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในด้านนิเทศศิลป์

4. วิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ในระหว่างการอบรมให้ความรู้ การฝึกปฏิบัติการออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมกันกับผู้วิจัย การประเมินผลงานโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และจัดประชุมสนทนากลุ่ม โดยจัดตามกำหนดเวลา สถานที่ และบุคคลที่เข้าร่วมกลุ่ม เดียวกับการประชุมสนทนากลุ่มตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตและการประชุมสนทนากลุ่มตามวัตถุประสงค์นี้ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) สรุปผลการวิเคราะห์จำแนกเป็นหมวดหมู่เพื่อมุ่งตอบประเด็นคำถาม